

Middag-Humsterland ... 3D-MAQUETTE ... Werkgroep Gastvrij Middag-Humsterland.

Inleiding :

Mede omdat Middag-Humsterland tot één van de oudste cultuurlandschappen van West-Europa behoort is de werkgroep **Gastvrij Middag-Humsterland**, naast haar sterke betrokkenheid met landschap, vooral cultuurhistorisch geïnspireerd **om deze samenhang zichtbaar te maken**, voor zowel de huidige bewoners van het gebied als belangstellende toeristen en recreanten.

Maquette Middag-Humsterland & Reitdiepgebied

Daarom onderhoudt de werkgroep al vele jaren een nauw contact met horeca, B&B's, kerken, molens, musea, galerieën, etc. en organiseert dan ook jaarlijks een activiteit in de vorm van een thematische avond voor de (ca. 76) stakeholders.

In 2025 heeft de werkgroep i.v.m. “20-jaar Nationaal Landschap Middag-Humsterland” dan ook voor een alternatief gekozen : Een 20-jarige Jubileum-wandeltocht met een blijvend (educatief en interactief) aandenken in de vorm van deze maquette.

Deze inleiding, tevens informatieve toelichting kan als leidraad (of als basis voor een lesbrief) dienen voor begeleiding bij scholen, musea en andere organisaties.

3D-Maquette

Reitdiep-gebied en Middag-Humsterland

In 2025 organiseerde “Gastvrij Middag-Humsterland” een Jubileum-wandeltocht ter ere van **“20 jaar Nationaal Landschap Middag-Humsterland”**.

De wandelaar werd op 2 locaties, door een maquette, een geheel andere beleving van het landschap geboden en daardoor tevens meer inzicht in één van onze oudste cultuurlandschappen van West-Europa.

Ezinge : Achter de boerderij van de familie Terpstra op Oldijk.

‘t had ook effect op zeer gedreven wandelaars om even **“in en bij” het landschap stil te staan !**

---- ook het **“Kiek over diek-effect”** had resultaat !!

Saaksum : Op de dijk van Koos Bos (foto), nabij de Pastoorskolk.

De grote belangstelling, het succes en de vraag naar schooleducatie, bracht de werkgroep Gastvrij-MH ertoe het **3D-exemplaar** een update te geven en daar geschikt voor te maken.

Doel :

Leer je omgeving kennen

- a. Dat men kennis neemt van de historie van het historisch landschap, om het vervolgens **beter te leren waarderen**.
- b. De cultuurhistorische elementen dusdanig in beeld te brengen, dat men geprikkeld wordt om ons oudste cultuurlandschap te **bewandelen en/of te befietsen**.

Maquette met dorpen van het Reitdiepgebied (gemeente Het Hogeland)

Legenda linksonder op de kaart, zie volgende dia

Oude Paddepoelsterbrug

- a) **Bruine rubberen rand** : *De eerst aangelegde dijken (ca. 1200)*
- b) **Inpolderingen met jaartallen, wierden, watergangen e.d.**
- c) **Rode markering** : *Verdwenen, afgebroken of gesloopt.*
- d) **Witte markering** : *Water gerelateerd*
- e) **12 voormalige overzetterijen (9 voetveren en 3 pontveren).**
- f) **26 kerken, 9 molens (1 per dorp) en 25 borgen**
- g) **(mini) Klooster Winsum & Aduard (gesloopt m.u.v. Abdijkerk).**

LEGENDA
(op de maquette)

Cultuurhistorisch Reitdiepgebied en Middag-Humsterland (tot ca. 1950)

- h) **5 steenfabrieken en 3 kalkovens (Aduarderdiep en Zoutkamp)**
- i) **2 melkfabrieken (Winsum : gesloopt / Ezinge ½ afgebroken).**
- j) **Scheepssloperij Hammingh te Garnwerd.**
- k) **2 gerechtsplaatsen (Hunzedijk bij Sauwerd + Feerwerdermeeden).**
- l) **Schansen / versterkingen (verdwenen / soms herkenbaar)**
- m) **Wierde-afgraaftunnel Oostum**
- n) **15 (uitwatering) sluizen met bijbehorende bruggen.**

**Wetenswaardigheden
over de
aangebrachte objecten**

- a) **Paardengraf (wierde De Bouwerd) naar museum Wierdenland).**
- b) **26 Bruggen, Paddepoelsterbrug-2027 en 4x schotbalkenloods.**
- c) **11 Beurtschepen en 5 rolpalen (voor de trekschuiten)**
- d) **Veerboten Sophia en Antje Tomina (Groningen-Schiermonnikoog)**
- e) **2 x Houtwal op oever & dijk (Barnegaten & Notarisbos De Ranitz)**
- f) **3 kolken (nabij Oldehove, Saaksum en Ezinge)**
- g) **3 Kalkovens (Schifpot, Aduarderzijk en Zoutkamp)**
- h) **Nieuwe Paddepoelsterbrug (gereed december 2027)**

Afwatering 1

Zoals aan de onderwater gelopen gebieden wel te zien, speelde in deze “waddenregio” de afvoer van water een hele belangrijke rol.

De Hunze
*(in de Paddepoel aangevuld met water v/d Drentse Aa),
wordt hier als een sterk meanderende rivier weergegeven.
(donkerblauw/uitgefreesd)*

I.v.m. de toegankelijkheid voor de scheepvaart zijn destijds diverse meanders afgesneden (lichtblauw gekleurd).

De naamgeving veranderde sindsdien meer in "Reitdiep".

Afwatering 2

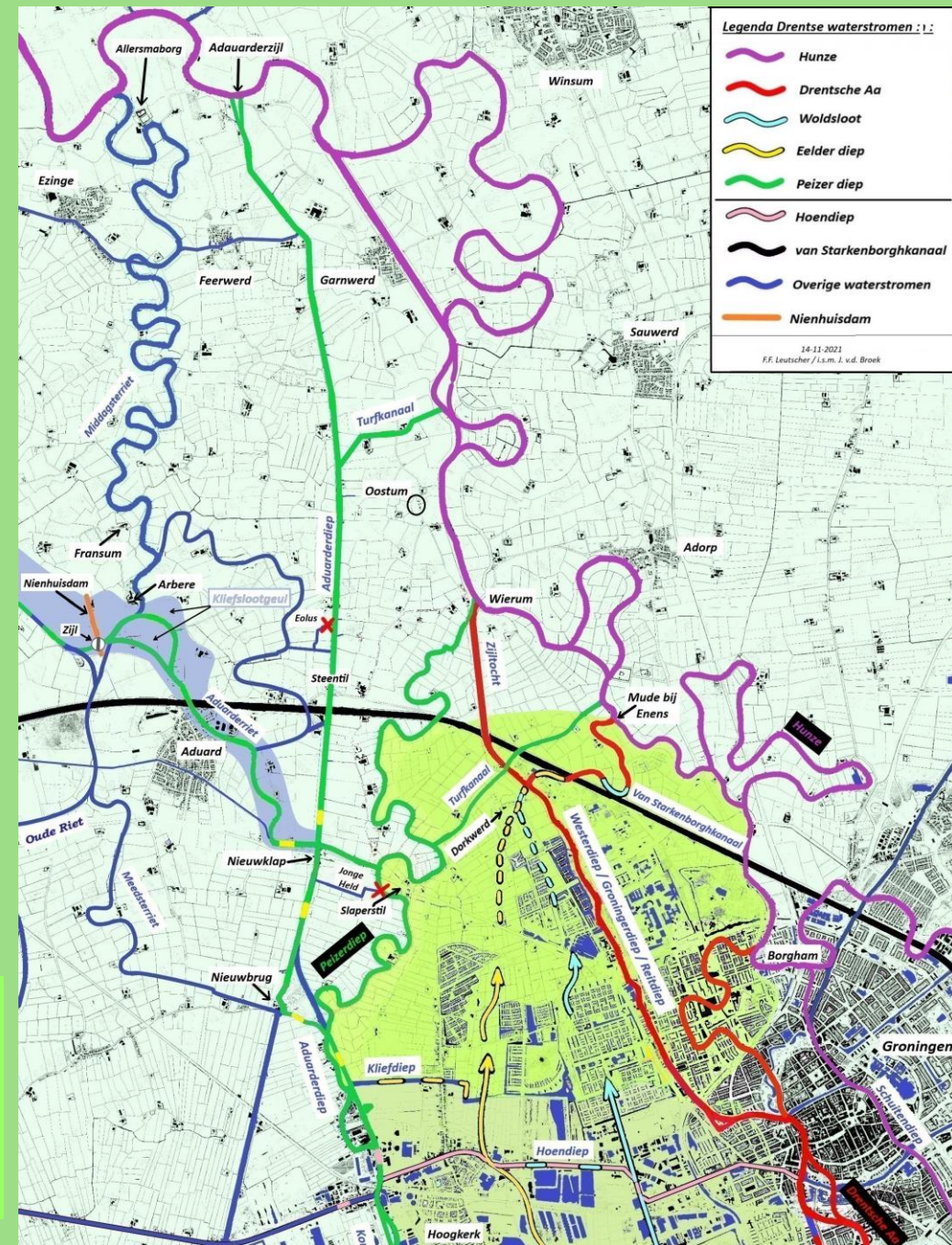
De afwatering in de provincie Groningen vertoont gelijkenis met die van Friesland; de "waterscheiding" had echter wel een grote impact op de volkscultuur en collectieve identiteit !

Noot :

Beide waterlopen maken nog steeds deel uit van de "Staande mastroute" tussen Lemmer en Delfzijl.

In ons **historie-rijk (maar boom-arm) landschap**, speelden de waterstromen niet alleen een rol bij de parochiale indeling, maar waren ook van groot belang voor bewoners, hun ambachten, 't vervoer en nijverheid in het algemeen.

De kaart "Drentse Waterstromen" is samengesteld door F.F. Leutscher in samenwerking met Jan van den Broek en Beno Hofman

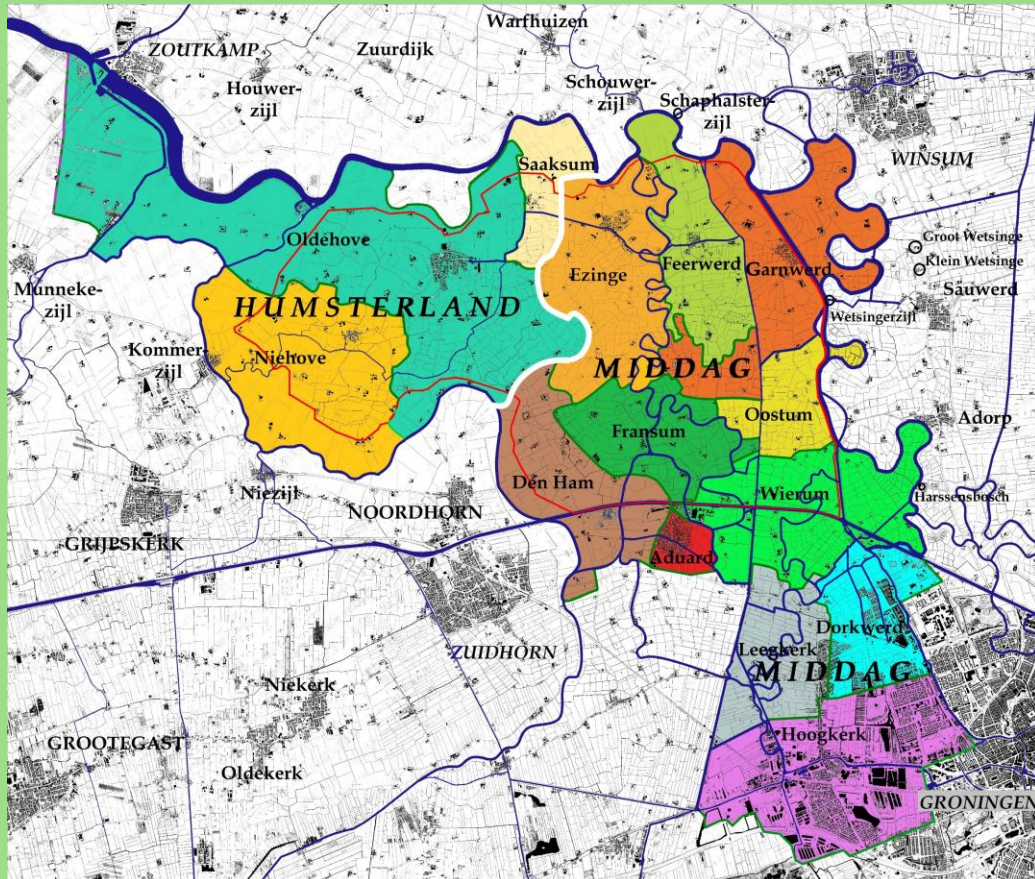
De geografische samenhang van Middag-Humsterland bestaat uit een 14-tal parochies.

3 parochies v/h decanaat Humsterland :

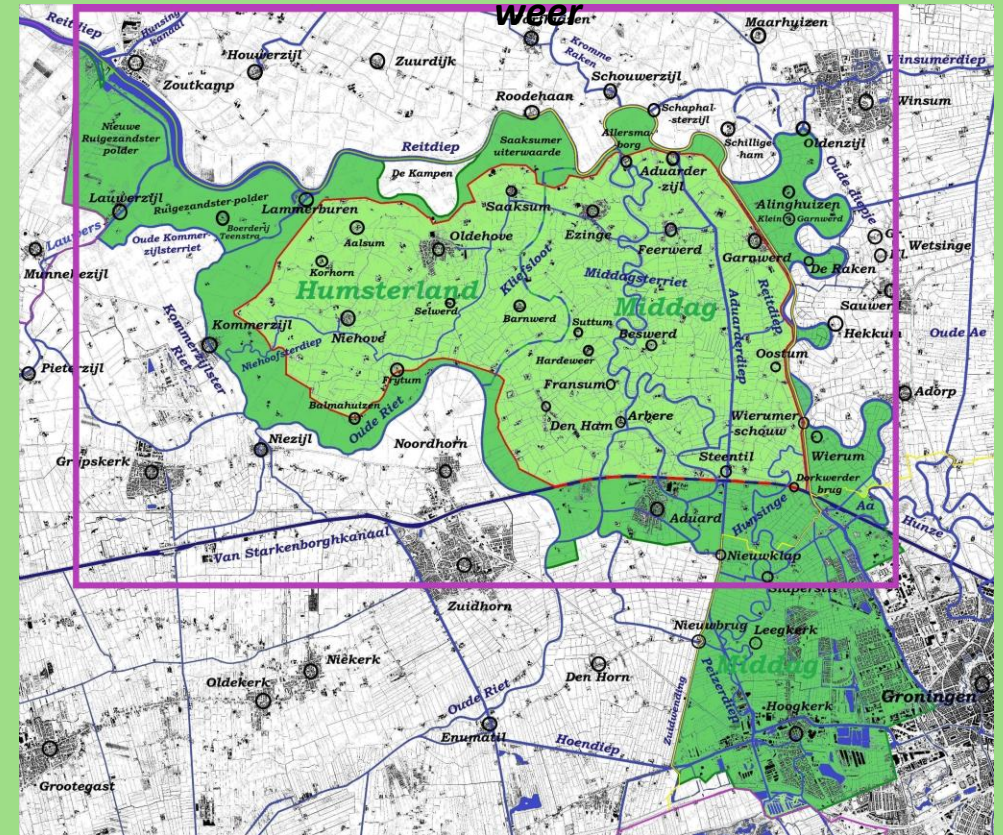
- Oldehove, Niehove en Saaksum

11 parochies v/h decanaat Baflo :

- Ezinge, Feerwerd, Garnwerd, Oostum, Wierum, Dorkwerd
- Leegkerk, Hoogkerk, Aduard, Den Ham en Fransum.

Het paarse kader geeft het oppervlak v/d maquette

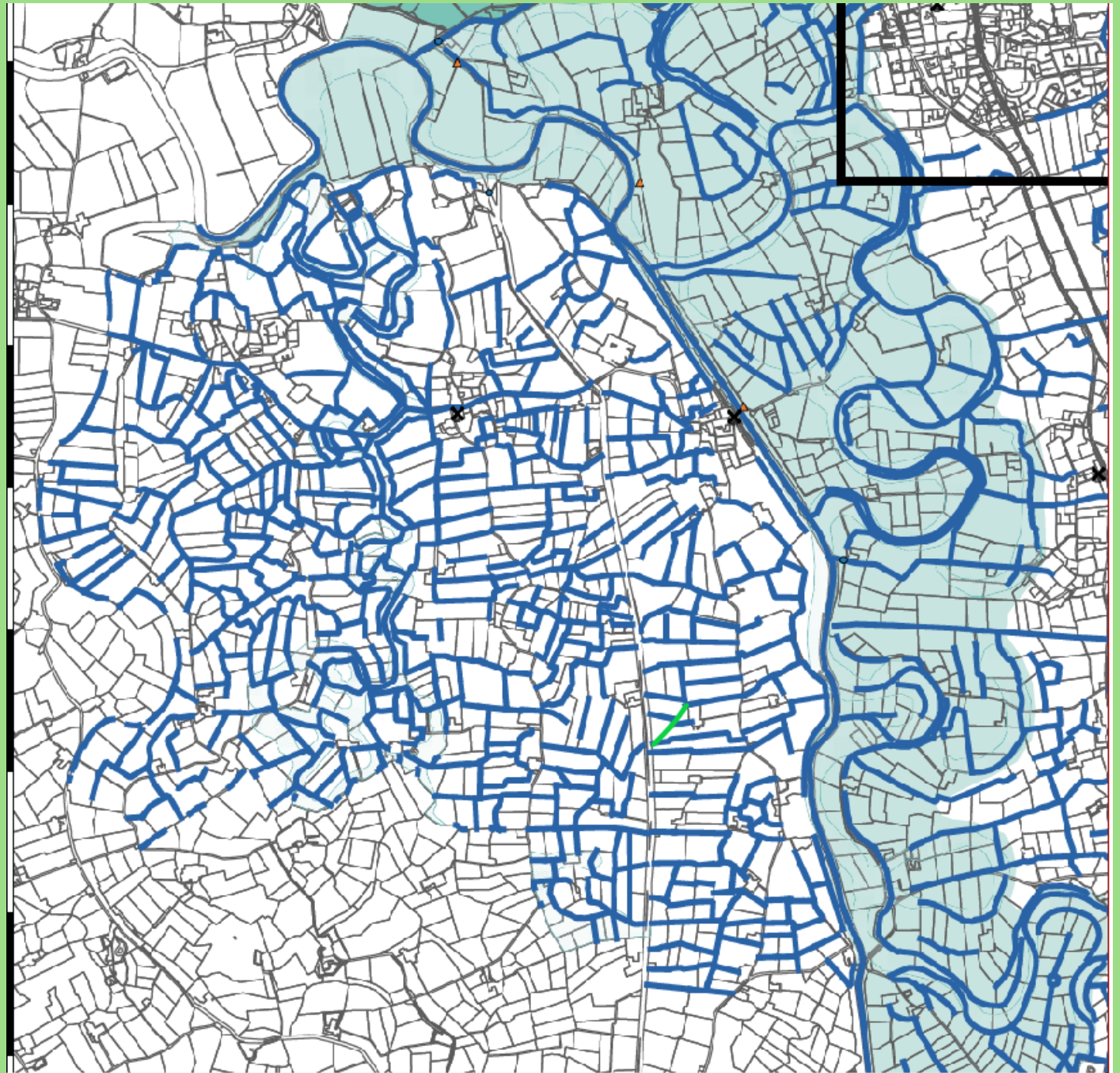

Binnen het cultuurhistorisch MH werd in 2005 door de Provincie beleidsmatig het Nationaal Landschap MH (lichtgroen) afgekaderd.

(tevens het gebied waar "onregelmatige blokverkaveling" wordt beschermd en de veelal (kromme) sloten dus niet mogen worden gedempt (zie volgende dia).

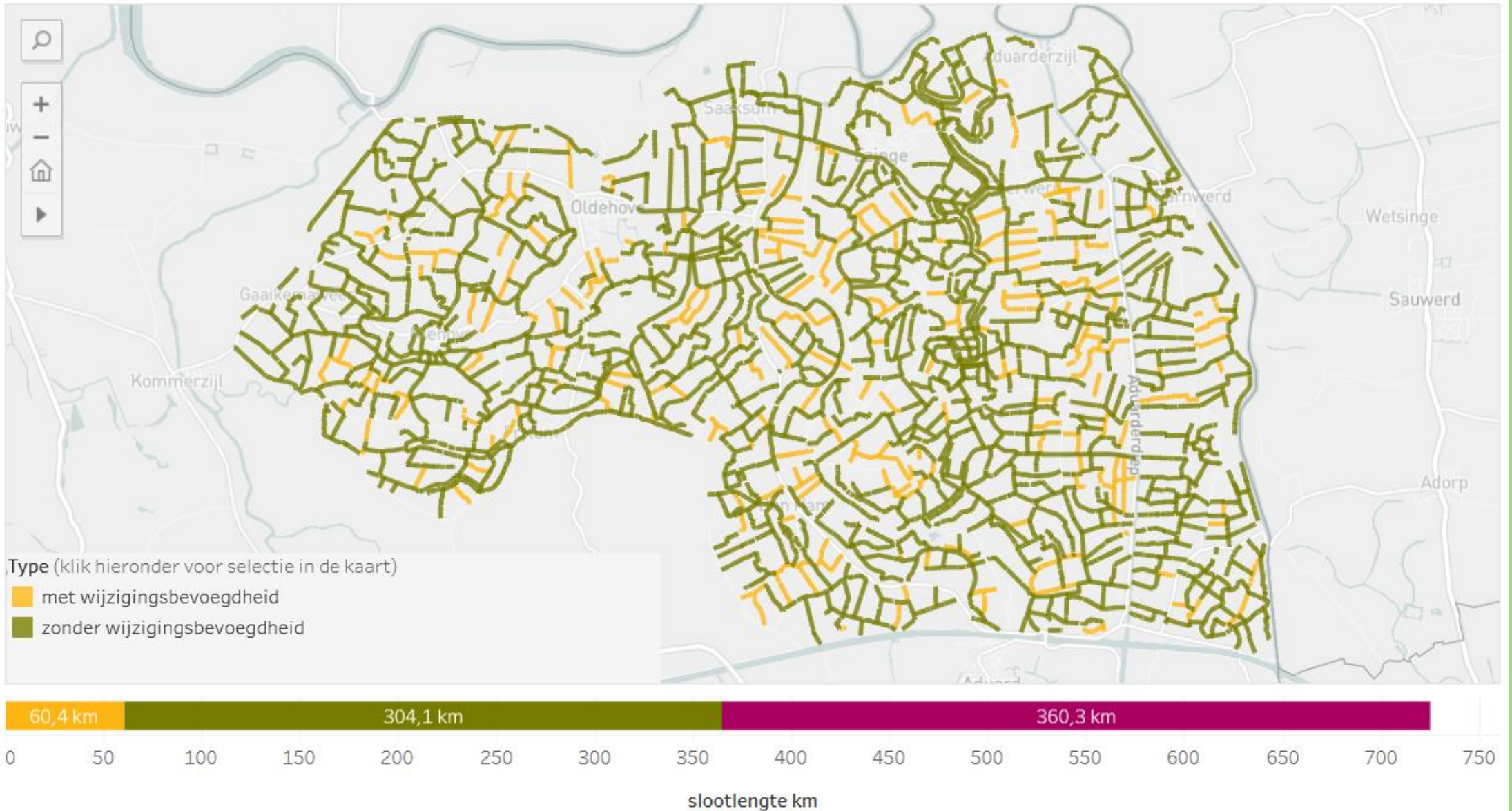
***Nu volgen 3 kaartjes
van beschermdde sloten***

***1 – Middag en Reitdiepgebied
(voormalige kaart / toen Middag was
ingedeeld bij de gemeente Winsum)***

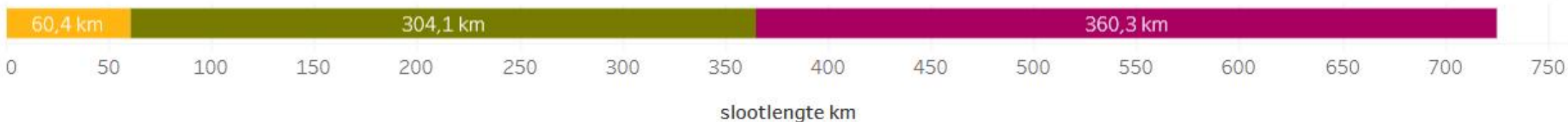
2 – Middag Humsterland / met (geel) en zonder (groen) wijzigings-bevoegdheid

Sloten in Middag-Humsterland naar type

3 – Middag Humsterland / zonder beschermingsstatus (paars)

Sloten in Middag-Humsterland naar type

Een aantal organisaties (en overlegvormen), die direct betrokken zijn met de cultuurhistorie van het landschap en de beleving daarvan zijn :

- 1. Stichting Nationaal Landschap Middag Humsterland**
- 2. Museum Wierdenland ¹**
- 3. Gastvrij Middag-Humsterland.**
- 4. Bestuurlijk Overleg Nationaal Landschap Middag-Humsterland (Gemeente Westerkwartier)**

¹) Museum Wierdenland, vertegenwoordigt na overname van de portefeuille van de 2 Historische verenigingen “**Middagherland**” (Middag) en “**Humerike**” (Humsterland) ook de cultuurhistorische belangen van desbetreffende verenigingen in het Middag-Humsterland.

Educa-tief / Inter-actief

Om de kennis en enthousiasme over de pareltjes van ons erfgoed over te dragen, zijn de erfgoed-elementen :

- in diverse categorieën ingedeeld,
 - voorzien van een **QR-code** en
 - overzichtelijk aan de onderzijde v/d maquette weergegeven.
- en
- eindigt de QR-code-balk met een aantal open vragen !

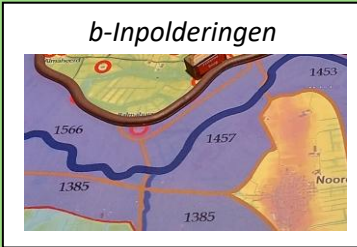
Op deze manier kan de educatie zowel klassikaal als individueel worden opgepakt, waarbij ook de mogelijkheid wordt geboden om e.e.a. interactief vorm te geven, al dan niet met VR-ondersteuning

Voorbeeld van een QR-code :

*Samengestelde presentatie van :
“Landschap, Reitdiep, wierden, e.d.” / van verleden tot heden*

LEGENDA - 1

a) **Bruine rubberen rand** : *De eerst aangelegde dijken (ca. 1200)*

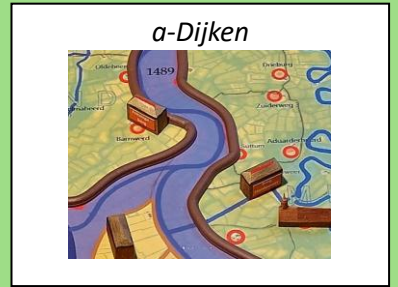
b) **Inpolderingen met jaartallen, wierden, watergangen e.d.**

c) **Rode markering** : *Verdwenen, afgebroken of gesloopt.*

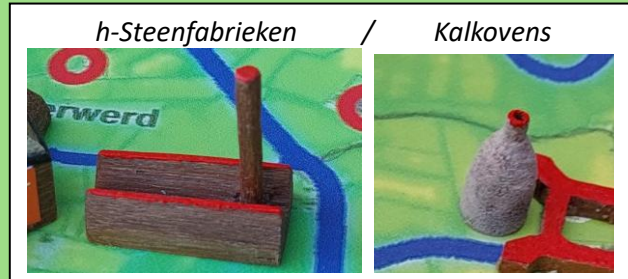
d) **Witte markering** : *Water gerelateerd*

e) **12 voormalige overzetterijen (9 voetveren en 3 pontveren).**

f) **26 kerken, 9 molens (1 per dorp) en 25 borgen**

LEGENDA - 2

g) (mini) Klooster Winsum & Aduard
(gesloopt m.u.v. Abdijkerk)

h) 5 steenfabrieken en 3 kalkovens
langs het Aduarderdiep en bij Zoutkamp

i) Melkfabrieken (Winsum : gesloopt / Ezinge ½ afgebroken)

j) Scheepssloperij Hammingh te Garnwerd

k) 2 gerechtsplaatsen (Hunzedijk en Feerwerdermeeden)

l) Schansen / versterkingen (verdwenen / soms herkenbaar)

LEGENDA - 3

n-Uitwateringssluizen (incl. bruggen)

p-Bruggen

/ Schotbalkenloods

r-Veerboot Sofia & Antje Tomina

m-Wierdeafgraaftunnel

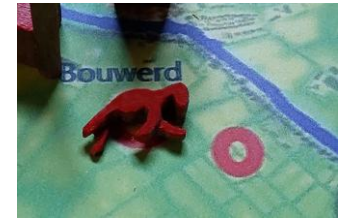

m) Wierde-afgraaftunnel *Oostum*

n) 15 (uitwatering) sluizen *met bijbehorende bruggen*

o) Paardengraf (*wierde De Bouwerd*) naar museum Wierdenland)

o-Paardengraf De Bouwerd

p) 26 Bruggen en 4x schotbalkenloods

q-Beurtschepen

/ Rolpalen

q) 11 Beurtschepen en 4 rolpalen (*voor trekschuit*)

r) Veerboten *Sophia en Antje Tomina* (Groningen-Schiermonnikoog)

LEGENDA - 4

t) Pastoorskolk bij Saaksum

s) 2 x Houtwal op de zeedijk,
Notarisbosje "De Ranitz" en "versterking" Barnegaten

t) 3 kolken, nabij Oldehove, Ezinge en Saaksum
(Pastoorskolk)

u) 3 Kalkovens, bij Schifpot, Aduarderzijl en Zoutkamp

v) Nieuwe Paddepoelsterbrug (december 2027)

s- Notarisbosje

u) Kalkoven Schifpot

Historische verhalen :

- **Kerk en Landschap /**
<https://www.deverhalenvangroningen.nl/alle-verhalen/kerk-en-landschap-oostum-en-de-ploeg>
- **Veren en bruggen over het Reitdiep /**
www.deverhalenvangroningen.nl/alle-verhalen/veren-en-bruggen-over-het-reitdiep
- **Veer overzet over 't Aduarderdiep bij Schifpot /**
<https://middaghumsterland.info/wp-content/uploads/2023/09/Veeroverzet-Schifpot-zz.pdf>
- **Boerderij De Balk / en overzetterij naar Brillerij /**
<https://middaghumsterland.info/wp-content/uploads/2021/08/Brillerij-artikel-2021-06-25.pdf>
- **Wetsingersluis /** *Herinneringen van sluisdochter Grietje Rogaar /*
<https://boekeniersgarnwerd.nl/de-verhalen/wetsingersluis-2/herinneringen-van-grietje-rogaar/>
- **Schaphalsterzijl /** *52 dorpen / Het Hogeland /*
<https://www.youtube.com/watch?v=q2Nd2S5nIVY>

Noot :

Alle voorkomende QR-links zijn/worden gekoppeld met, en te vinden op

<https://middaghumsterland.info/>

Historische verhalen :

- **Ezinge** / *Trijntje Soldaats*
<https://middaghumsterland.info/wp-content/uploads/2026/01/0-3D-15a-Trijntje-Soldaats-Ezinge.pdf>
- **Ezinge** / *Oldijk (Over het Landschap, 12 woningen/ boerderijen aan Oldijk en een 9-tal aan de Zuiderweg*
<https://www.oldijk.nl/>
- **Garnwerd** / *Geschiedenis-verhaal van Garnwerd*
<https://www.youtube.com/watch?v=xbcm2qr5H0&t=105s>
- **Garnwerd** / *Presentatie Geschiedenis Ambachtelijke route*
<https://www.youtube.com/watch?v=xbcm2qr5H0&t=105s>
- **In – rondom Garnwerd** / *Drents Nat via Stad tot Wad / Cultuurhistorische blikvangers /door ogen van (Ploeg) kunstenaars*
<https://www.youtube.com/watch?v=IFnBtgtS92g&t=27s>
- **Garnwerd** / *Café-Winkelbedrijf in Garnwerd*
<https://boekeniersgarnwerd.nl/cafe-en-winkelbedrijf/>

Historische verhalen :

- **Garnwerd** / *Onderste Steen / café Hammingh*
https://www.youtube.com/watch?v=PJ5LZ_TgKGM
- **Aduarderzijl** / *Aduarderdiep en Aduarderzijlen*
<https://www.geschiedenisbibliotheekgroningen.nl/historie/mengelwerk/aduarderdiep-3/aduarderdiep>
- **Niehove** / *Het verleden van Niehove*
<https://www.youtube.com/watch?v=9gnxrNxl8Fc&t=5s>
- **Oldehove** / *Protestantse kerk Liudger, Oldehove*
<https://middaghumsterland.info/wp-content/uploads/2026/01/0-3D-20e-Protestantse-kerk-Liudger-Oldehove.pdf>
- **Wandeling** / *Van Gennep en Van Dorp*
<https://middaghumsterland.info/wp-content/uploads/2026/01/0-3D-20f-Jacob-van-Lennep.pdf>

Maquette-vragen

Wist u dat ?

Schrijf de antwoorden
op en lever in bij de
begeleider

1. ?

Waarvoor dienden
de Rolpalen ?

2. ?

Welke rol speelde de
schans van
Aduarderzijl bij 't
ontzet v/d stad
Groningen ?

3. ?

Welke 3, van
de 25 borgen
op deze
maquette, zijn
nog
overgebleven
?

4. ?

Wanneer en
hoe kwam
Garnwerd
aan het
Reitdiep te
liggen ?

5. ?

Welk dier lag
ook met de 2
paarden in
het paarden-
graf van de
wierde "De
Bouwerd" ?

6. ?

De kerktorens
staan meestal
aan de
oostkant ---
Noem de 2
uitzonderingen
!

7. ?

Tot hoe diep
werden de
kolken bij een
dijkdoor-
braak soms
uitgespoeld ?

8. ?

Waarom ston-
den gerechts-
plaatsen vaak
langs door-
gaande en
drukkere
drukke routes?

9. ?

Hoe werd afge-
graven aarde
v/d west-kant
v/d Oostumer-
wierde naar
het Reitdiep
vervoerd ?

10. ?

Hoeveel
veerpontjes
waren er
langs het
Reitdiep ?

11. ?

Waar stonden
de kalkovens
in het
Middag-
Humsterland
?

13. ?

Wie lag er in
de sarcofaag
van de
Liudgerkerk in
Oldehove ?

14. ?

Hoeveel
steen-
fabrieken
stonden er
langs het
Aduarder-
diep ?

15. ?

Welk gebouw
resteert er
nog van het
Aduarder
Klooster ?

16. ?

Noem 1 van
de leden van
de
kunstenaars-
gilde "De
Ploeg" ?

17. ?

Waar waren
aan het
Aduarderdiep
de 2
voetveren ?

12. ?

In welk jaar
wandelden
Van Gennep
en Van Dorp
door
Groningen ?

a-Dijken

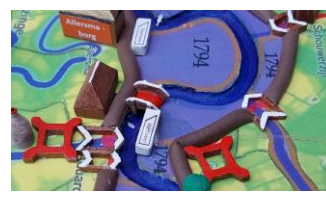
b-Inpolderingen

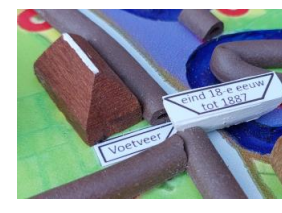
c-Rode markering

d-Witte markering

e-Overzetterrijen

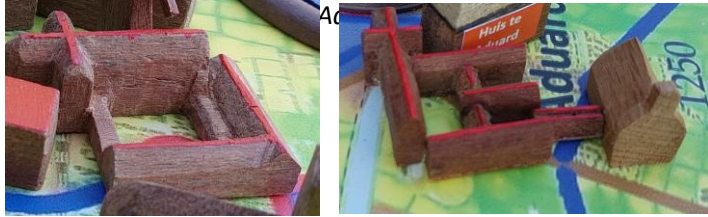
f-Kerken / Molens

f-Borgen

g-Jacobijnen Klooster Winsum / Sint Bernardus Klooster

h-Steenfabrieken

i-Melkfabrieken

j-Scheepssloperij

k-Gerechtsplaatsen

l-Schansen / Versterkingen

m-Wierdeafgraaftunnel

n-Uitwateringssluizen (incl. bruggen)

o-Paardengraf De Bouwerd

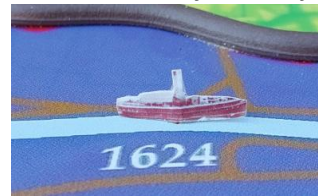
p-Brudden / Schotbalkenloods

q-Beurtschepen / Rolpalen

r-Veerboten Sofia & Antje

s- Notarisbosje

t- Kolken

u-Kalkovens

v-Paddepoelsterbrug

Maquette objecten